

ЛЮДИНОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Серія «Педагогіка», 6/38 (2018), 244–254

HUMAN STUDIES

Series of «Pedagogy», 6/38 (2018), 244–254

УДК 373.091.64:94

МОГОРИТА Віктор – вчитель історії, Міжгірський медичний коледж, вул. Тараса Шевченка, 1, Міжгір'я, 90000, Україна (mogor@meta.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6482-8868>ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/D-4307-2018>DOI: <https://doi.org/10.24919/2313-2094.6/38.121485>

Бібліографічний опис статті: Могорита, В. (2018). Дидактичні можливості сучасного шкільного підручника історії в організації процесу навчання. *Людинознавчі студії: зб. наук. праць ДДПУ імені Івана Франка. Серія «Педагогіка»*, 6/38, 244–254. doi: 10.24919/2313-2094.6/38.121485.

Історія статті

Одержано: 14 листопада 2017

Подано до редакції: 15 лютого 2018

Прорецензовано: 12 січня 2018

Доступ он-лайн: 5 квітня 2018

**ДИДАКТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ
СУЧАСНОГО ШКІЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА ІСТОРІЇ
В ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ**

Анотація. У статті розкрито особливості уроку як форми організації освітнього процесу з історії у закладах загальної середньої освіти. Розглянуто типологію та особливості структурних компонентів сучасного уроку історії. Виконано порівняльний аналіз змісту сучасних підручників історії для закладів загальної середньої освіти в можливості їхнього використання у ході організації пізнавальної діяльності школярів на уроці. Надано оцінку можливості формування предметних компетентностей в учнів засобами підручника.

Ключові слова: підручник, тип уроку, структура уроку, особистісно орієнтоване навчання, методи пізнавальної діяльності.

Постановка проблеми. В умовах трансформації вітчизняної освіти та становлення нової освітньої парадигми, що базується на особистісно зорієнтованому, компетентнісному та діяльнісному підходах, урок залишається основною формою організації освітнього процесу в закла-

дах загальної середньої освіти. Водночас підручник залишається основним джерелом отримання знань, формування ключових і предметних компетентностей з навчального предмету, що використовується у системі освіти на різних рівнях, і базується на теоретичних та світоглядних досягненнях класичної і сучасної педагогіки. На жаль, практика засвідчує, що підручники вкрай неефективно використовуються на уроках для організації пізнавальної діяльності учнів, у тому числі самотійної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі аспекти дослідження структурних компонентів уроку, їх класифікації за дидактичною метою здійснив В. Онищук (1976). Подальше переосмислення типології уроків історії, їх етапів та структурних компонентів здійснено В. Мисаном, О. Пометун, Г. Фрейманом. Також В. Мисан (2010) запропонував класифікацію уроків за їх формою на основі аналізу методів навчальної діяльності, що застосовуються на уроці. Засади сучасного уроку історії та принципи її викладання досліджено й описано Ф. Левітасом (2006). Діалектична єдність між діяльністю вчителя та учня на уроці, що базується на пізнавальних потребах учня, обґрунтована Т. Чернецькою (2011). На важливості врахування вікових особливостей учнів при доборі навчального матеріалу та забезпечення принципу наступності в освітньому процесі наголошує М. Чепіль (2016). Л. Терлецька (2014) звертає увагу на використання активних методів пізнання як запоруку результативності пізнавальної діяльності учнів. Т. Чіу досліджує ефективність використання дітьми електронних підручників під час навчання у школі (Chiu, 2017).

Однак залишається мало дослідженим питання можливості використання сучасного підручника історії для організації пізнавальної діяльності учнів, відповідність його компонентів вимогам до історичного пізнання.

Мета статті – визначення можливостей використання змісту підручника історії для організації навчальної діяльності учнів на різних етапах уроку – досягається аналізом підручників з історії для 9 класу 2017 р. видання.

Основною, хоч і не єдиною, формою організації освітнього процесу в школі є урок. Питанню вивчення уроку та його структурних елементів, а відповідно і класифікації уроків на їх основі, присвячено не одне дослідження. Після А. Вагіна, що запропонував класифікацію уроків історії на основі змісту самого історичного матеріалу, найбільш універсальну типологію уроків за дидактичною метою занять було запропоновано В. Онищуком. За цією ознакою розглядають такі типи уроків: урок засвоєння нових знань; урок формування (засвоєння) умінь і навичок; урок застосування знань, вмінь і навичок; урок узагальнення і систематизації знань; урок перевірки знань, умінь і навичок; комбінований

урок (Онищук, 1976, с. 47). Також В. Онищуком сформульовані та описані структурні компоненти уроку відповідно до його типу, їхні дидактичні функції та послідовність (Онищук, 1976, с. 52). У сучасній методичній літературі описано такі типи уроків: урок вивчення нового матеріалу, формування умінь і навичок; урок перевірки знань, умінь і навичок (урок контролю); урок узагальнення та систематизації знань умінь і навичок; комбінований урок (Мисан, 2010). В. Мисан групує структурні компоненти уроку, виділяючи три його етапи: підготовчий, основний та заключний, зазначаючи орієнтовну тривалість кожного з них (Мисан, 2010, с. 21–22).

У педагогічній пресі досить часто зустрічається подання типів уроків на основі методів пізнавальної діяльності (урок-КВК, урок-бесіда, урок-екскурсія). Така інформація розходить тисячними тиражами і сприймається педагогами як сучасна типологія нетрадиційних уроків. Водночас багато методистів і науковців, зокрема й В. Мисан, наголошують, що на основі врахування методу навчальної діяльності припустима класифікації уроків за їхньою формою (Мисан, 2010, с. 27–28).

Через значний обсяг навчального матеріалу, що передбачений чинною навчальною програмою з історії для закладів загальної середньої освіти, вчителі надають перевагу урокам вивчення нового матеріалу та комбінованим [4]. Обидва ці типи на підготовчому етапі передбачають активізацію розумової діяльності школярів (Мисан, 2010, с. 20, 22). Для організації пізнавальної діяльності учнів, під час цього структурного компонента уроку, тільки В. Власовим (2017) запропоновано до кожного параграфу підручника опрацювання фрагменту писемного джерела та його аналізу, що спонукає учнів до подальшого продуктивного опрацювання навчального матеріалу.

Ширші можливості змісту підручників для пригадування й відтворення матеріалу, що є базовим для вивчення нового, тобто здійснення актуалізації опорних знань та вмінь учнів. У підручнику Ф. Турченка відповідні завдання та запитання розміщені в рубриці «Згадайте», П. Полянського – в рубриці «Пригадайте», подаються вони також і в підручниках І. Бурнейка, О. Гісема (Гісем & Мартинюк, 2017; Бурнейко, Хлібовська, Крижановська, & Наумчук, 2017; Полянський, 2017; Турченко & Мороко, 2017). Слід зауважити, що з курсу історії України опорними поняттями для засвоєння нових знань є навчальний матеріал, який вивчався на попередньому уроці, а тому його актуалізація може поєднуватись з перевіркою домашнього завдання, як для засвоєння нових знань з курсу всесвітньої історії необхідне пригадування та відтворення навчального матеріалу, що вивчався, як правило, в попередньому класі. З цієї позиції доречним є розміщення на початку деяких параграфів підручника І. Щупака рубрики «Історичні подробиці», що містить короткий виклад розвитку країни в попередні періоди (Щупак, 2017, с. 156). Аналогічний

аналіз розвитку країн в попередні часи міститься в підручнику С. Д'ячкова та С. Литовченка (2017) із всесвітньої історії і подається вже авторами до кожного параграфа. В. Власов (2017) у підручнику з історії України для актуалізації опорних знань пропонує низку запитань та завдань на перевірку сформованості в учнів історичної компетентності, що, як правило, супроводжують документ для активізації пізнавальної діяльності чи історичну мапу.

На думку В. Онищука, мотивація навчальної діяльності школярів не може бути окремим етапом уроку, оскільки ця робота ведеться на кожному його етапі (Онищук, 1976, с. 63). Автори підручника з історії України І. Бурнейко та ін. з метою мотивації пізнавальної діяльності школярів подають завдання до кожного параграфа, наприклад: «Упродовж уроку з'ясуйте: Україна була суб'єктом чи об'єктом міжнародних відносин» і т.п. (Бурнейко та ін., 2017). Відповідні завдання чи запитання вміщено до кожного пункту параграфа у підручнику О. Пометун та ін. з історії України («Визначте, які наслідки мав промисловий переворот для України», «У чому сутність масонського руху? Чи можна вважати його проявом національного відродження?») (Пометун, Гупан, & Смагін, 2017). Серед цих завдань багато таких, що допоможуть вчителю організувати дослідницьку роботу учнів на уроці, що сприятиме формуванню самостійної та творчої активності. Адже, як зазначає Л. Терлецька, активність виникає саме тоді, коли з'являється необхідність, яка спонукає людину до самодіяльності (Терлецька, 2014, с. 198). Прикро, що тільки деякі автори підручників (І. Бурнейко, П. Полянський, І. Щупак) на початку кожного розділу вмістили перелік знань: що учні знатимуть, розумітимуть та вмітимуть після опрацювання навчального матеріалу (Бурнейко та ін., 2017; Полянський, 2017; Щупак, 2017). Решта авторів таку можливість мотивувати пізнавальну активність учнів зігнорували.

Набагато більші дидактичні можливості сучасних підручників історії в організації навчальної діяльності учнів у ході основного етапу уроку, що передбачає сприйняття та осмислення навчального матеріалу. В підручнику історії України В. Власова (2017) основний текст параграфів згрупований у структурні пункти та супроводжується ілюстративним матеріалом, серед яких достатня кількість діаграм, графіків, а також мап. Пояснювальний текст підручника містить значну кількість завдань та запитань, що дає можливість учителю поєднати сприйняття навчального матеріалу з його первинним осмисленням та засвоєнням, що, як показує практика, є найбільш ефективним при організації навчальної діяльності учнів. Серед завдань достатня їх кількість на опрацювання фрагментів історичних джерел, що дає можливість учням оволодіти певною інформацією та ввести її до індивідуального досвіду.

Аналогічний підхід використано в підручнику історії України І. Бурнейка та ін. (2017), в якому наприкінці кожного пункту параграфа вміщені запитання і завдання, фрагменти історичних джерел для опрацювання та завдання до них. Оптимальний добір завдань, що можуть бути використані в процесі опрацювання навчального матеріалу, вміщено в підручнику історії України авторів О. Пометун та ін., які дають можливість організувати різні за формою види пізнавальної діяльності учнів. Автори акцентують увагу на роботі з ілюстраціями як одним з джерел отримання історичної інформації. Також використано багато таких завдань на порівняння та зіставлення, що забезпечує розвиток критичного аналізу інформації, вміння відрізнити істотне від неістотного в її змісті (Пометун та ін., 2017). У підручнику П. Полянського (2017) з всесвітньої історії вміщено значну кількість діаграм зі статистичними даними, схем, що можуть послугувати вчителеві для організації різноманітної самостійної роботи учнів на уроці.

Автори С. Д'ячков та С. Литовченко (2017) для організації первинного осмислення навчального матеріалу навчального матеріалу пропонують рубрики «Для допитливих», «Люди, справи, ідеї», в яких використано статистичні матеріали та інформацію, що розширює пізнавальний кругозір учнів. Також у кінці кожного пункту вміщено «Запитання і завдання для обговорення», що покликані забезпечити осмислення учнями не тільки причиново-наслідкових і просторових зв'язків між явищами, що вивчаються, але й закономірностей розвитку суспільства. Належна уваги надається розкриттю понять, якими повинні оперувати учні. Визначення понять здійснюється у пояснювальному тексті (з обов'язковим виділення фону) чи на полях. Однак більшість авторів вводять набагато більше термінів і понять ніж це передбачено програмою. М. Чепіль (2016). Доводить важливість подання нових понять відповідно до того, що учні вже засвоїли. Проте авторами підручників даються визначення деяких понять, які вже знайомі учням з попередніх курсів. Визначення вже вивчених, але важливих понять, доречно вміщувати в тлумачні словники наприкінці підручників.

З метою розвитку розумової культури учнів, вдосконалення умінь роботи з інформацією для її аналізу та засвоєнню, всі без винятку автори підручників намагаються виділити головне в основному тексті, використовуючи курсив чи напівжирний шрифт, а І. Щупак (2017) вводить систему кольорових позначень. Переважно автори підручників намагаються звернути увагу учнів на терміни, дати подій, історичні персоналії (Власов, 2017; Гісем & Мартинюк, 2017; Д'ячков & Литовченко, 2017; Бурнейко та ін., 2017; Полянський, 2017; Пометун та ін., 2017; Турченко & Мороко, 2017; Щупак, 2017). Найбільше таких виділень головного ми виявили в підручнику з історії України авторів І. Бурнейка та ін. (в серед-

ньому 15 – 20 на сторінку повного тексту), що досить важко сприймається та перешкоджає ефективному засвоєнню навчального матеріалу (Щупак, 2017, с. 5). Т. Чернецька вважає, що саме загальнологічні способи діяльності, які включають у себе вміння аналізу та узагальнення, сприяють орієнтації суб'єкта на освітню діяльність (Чернецька, 2011, с. 143). Заслугує на увагу система інформаційних схем і таблиць, використаних у підручниках П. Полянським та О. Пометун, які базуються на основі пояснювального тексту, що є запорукою формування інтелектуальної культури учнів (Полянський, 2017; Пометун та ін., 2017).

Для формування хронологічної компетентності учнів більшість авторів підручників у кінці параграфа подають перелік дат для запам'ятовування («Основні події», «Запам'ятайте дати»). В. Власов та П. Полянський для кращого упорядкування та відтворення послідовності подій пропонують учням хронологічні стрічки, а С. Д'ячков – синхронізовані таблиці, що відображають основні події в Україні та країнах світу (Власов, 2017; Д'ячков & Литовченко, 2017; Бурнейко та ін., 2017; Полянський, 2017; Турченко & Мороко, 2017). Для вдосконалення картографічних вмінь, що є складовою просторової компетенції, автори підручників використовують різноманітні історичні карти, які розміщені в межах параграфів чи в кінці підручника (О. Пометун, І. Щупак) (Власов, 2017; Гісем & Мартинюк, 2017; Д'ячков & Литовченко, 2017; Бурнейко та ін., 2017; Полянський, 2017; Пометун та ін., 2017; Турченко & Мороко, 2017; Щупак, 2017). У підручниках достатня кількість завдань для роботи з історичною картою, найбільш продуктивні вміщені в підручниках історії України авторів В. Власова, І. Бурнейка, О. Пометун (Власов, 2017; Бурнейко та ін., 2017, Пометун та ін., 2017).

Узагальнення та систематизація знань учнів як структурний компонент уроку передбачає виконання навчально-пізнавальних завдань, що вміщені в кінці параграфів. Дехто з авторів здійснив систематизацію завдань і запитань за методами і формою діяльності учнів, їх складності: «Знаю й систематизую нову інформацію», «Обговоріть у групі», «Мислю творчо й самостійно» (Щупак, 2017); «Перевірте, як ви запам'ятали», «Подумайте і дайте відповідь», «Виконайте завдання», «Творче завдання» (О. Гісем) (Гісем & Мартинюк, 2017). Окремо передбачені завдання для виконання учнями вдома тільки в підручнику з історії України О. Пометун (Пометун та ін., 2017).

Автори багатьох підручників здійснили якісний підбір навчального матеріалу для організації проведення лабораторно-практичних занять, що передбачені чинною програмою (*Історія України*, 2017, с. 8). Вміщені в підручниках фрагменти документів, ілюстрації, діаграми, таблиці, історичні довідки, що супроводжуються коротким теоретичним викладом, дають можливість учителю організувати дослідницьку діяльність учнів (Власов,

2017; Д'ячков & Литовченко, 2017; Бурнейко та ін., 2017; Полянський, 2017; Пометун та ін., 2017; Турченко & Мороко, 2017; Щупак, 2017). У підручнику всесвітньої історії авторів О. Гісема та О. Мартинюка (2017) для практичних робіт запропоновано тільки адаптований текст, що супроводжується низкою запитань і завдань. Зміни, внесені до навчальної програми в 2017 році, дають можливість вчителю відмовитись від проведення практичних занять, а організовувати практичну роботу учнів на різних етапах уроку (*Історія України*, с. 8). Програмою в основному рекомендовано для практичних робіт скласти хронологічні таблиці, що є продовженням утвердження знаннєвої парадигми, а тому лабораторно-практичні заняття мають залишитися в арсеналі вчителя історії з організації освітнього процесу.

Великий спектр можливостей використання змісту підручника в організації самостійної роботи учнів на уроці узагальнення і систематизації знань та умінь вміщено в підручниках всесвітньої історії І. Щупака у формі різноманітних завдань (Щупак, 2017). Є такі матеріали і у підручниках історії України авторів В. Власова (2017), О. Пометун та ін. (2017), всесвітньої історії авторів О. Гісема та О. Мартинюка (2017), хоча більша частка таких завдань має винятково характер контролю. У підручнику історії України І. Бурнейка та ін. (2017) такі матеріали вміщено тільки в кінці підручника для узагальнення знань та умінь учнів з усього курсу. У підручнику історії України Ф. Турченка та В. Мороко (2017), всесвітньої історії П. Полянського (2017) використано узагальнювальний теоретичний виклад основних положень з розділу. Відсутні матеріали, для організації роботи учнів під час уроків узагальнення та систематизації знань і умінь в підручнику всесвітньої історії С. Д'ячкова та С. Литовченка (2017).

Висновки. Сучасний урок характеризується гнучкістю структури, продуктивною навчально-пізнавальною діяльністю учнів. Організуючи пізнавальну діяльність учнів на уроці будь-якого типу і його структурних компонентів, учитель повинен якомога більше звертатись до підручника та раціонально використовувати його дидактичні можливості. Належної уваги потребує організація самостійної роботи учнів з підручником як джерелом знань. Зміст сучасних підручників історії при правильному доборі дидактичних методів та прийомів є запорукою формування в учнів ключових і предметних компетентностей. Авторам майбутніх підручників при доборі їхнього змісту варто враховувати класичні та сучасні канони педагогічної науки, що уможливить перетворити підручник на універсальне навчальне видання. **Подальшого вивчення** потребують дидактичні вимоги до організації самостійної роботи учнів з підручником під час уроку.

Література

- Власов, В.** (2017). *Історія України: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів*. Київ: Літера ЛТД, 304 с.
- Гісем, О.В., & Мартинюк, О.О.** (2017). *Всесвітня історія. 9 клас*. Харків: Ранок, 256 с.
- Д'ячков, С.В., & Литовченко, С.Д.** (2017). *Всесвітня історія: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів*. Харків: Ранок, 192 с.
- Історія України. Всесвітня історія. 5–9 класи: навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів.* (2017). Взято з <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.html>.
- Бурнейко, І.О., Хлібовська, Г.М., Крижановська, М.Є., & Наумчук, О.В.** (Ред.). (2017). *Історія України: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів*. Тернопіль: Астон, 296 с.
- Левігас, Ф.** (2006). Сучасний урок: основні вимоги до організації навчального процесу. *Історія в школі*, 12, 26–32.
- Мисан, В.** (2010). *Сучасний урок історії*. Київ: Шкільний світ, 120 с.
- Онищук, В.** (1976). *Типи, структура и методика урока в школе*. Киев: Радянська школа, 184 с.
- Полянський, П.** (2017). *Всесвітня історія: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів*. Київ: Грамота, 224 с.
- Пометун, О.І., Гупан, Н.М., & Смагін, І.І.** (2017). *Історія України: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів*. Київ: УОВЦ «Оріон», 288 с.
- Терлецька, Л.** (2014). Вибір активних методів навчання в організації навчально-пізнавальної діяльності підлітків. *Людинознавчі студії: зб. наук. праць ДДПУ імені Івана Франка. Серія «Педагогіка»*, 29 (1), 193–201.
- Турченко, Ф.Г., & Мороко, В.М.** (2017). *Історія України: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів*. Київ: Генеза, 384 с.
- Чепіль, М.** (2016). Зміст виховної діяльності українських педагогів Галичини (кінець XIX – початок XX ст.). *Людинознавчі студії: зб. наук. праць ДДПУ імені Івана Франка. Серія «Педагогіка»*, 3/35, 244–254.
- Чернецька, Т.** (2011). *Сучасний урок: теорія і практика моделювання*. Київ: ТОВ «Праймдрук», 348 с.
- Щупак, І.Я.** (2017). *Всесвітня історія: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів*. Київ: УОВЦ «Оріон», 208 с.
- Chiu, T.** (2017). Introducing electronic textbooks as daily-use technology in schools: A top-down adoption process. *British Journal of Educational Technology*, 48, 524–537. doi: 10.1111/bjet.12432.

References

- Vlasov, V.** (2017). *Istoriia Ukrainy: pidruchnyk dlia 9 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [History of Ukraine: Textbook for the 9th form of general education institutions]*. Kyiv: Litera LTD [in Ukrainian].
- Hisem, O., & Martyniuk, O.** (2017). *Vsesvitnia istoriia. 9 klas: pidruchnyk dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [World History. Grade 9: textbook for general education institutions]*. Kharkiv: Ranok [in Ukrainian].

- Diachkov, S.V., & Lytovchenko, S.D.** (2017). *Vsesvitnia istoriia: pidruchnyk dlia 9 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv* [World History: Textbook for Grade 9 General Education Institutions]. Kharkiv: Ranok [in Ukrainian].
- Istoriia Ukrainy. Vsesvitnia istoriia. 5–9 klasy: navchalna prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv* [History of Ukraine. World history. 5–9 classes: An on-line tutorial is for general educational establishments]. (2017). Retrieved from <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.html> [in Ukrainian].
- Burneiko, I.O., Khlibovska, H.M., Kryzhanovska, M.Ye., & Naumchuk, O.V.** (2017). *Istoriia Ukrainy: pidruchnyk dlia 9 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv* [History of Ukraine: Textbook for the 9th form of general education institutions]. Ternopil: Aston [in Ukrainian].
- Levitas, F.** (2006). Suchasnyi urok: osnovni vymohy do orhanizatsii navchalnoho protsesu [Contemporary lesson: the basic requirements for the organization of the educational process]. *Istoriia v shkoli – History of School*, 12, 26–32 [in Ukrainian].
- Myzan, V.** (2010). *Suchasnyi urok istorii: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Contemporary history lesson: tutorial manual]. Kyiv: Shkilnyi svit [in Ukrainian].
- Onishchuk, V.** (1976). *Tipy, struktura i metodika uroka v shkole* [Types, structure and methodology of the lesson in school]. Kiev: Radyanskaya shkola [in Russian].
- Polianskyi, P.** (2017). *Vsesvitnia istoriia: pidruchnyk dlia 9 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv* [World History: Textbook for Grade 9 General Education Institutions Pavlo Polianskyi]. Kyiv: Hramota [in Ukrainian].
- Pometun, O.I., Hupan, N.M., & Smahin, I.I.** (2017). *Istoriia Ukrainy: pidruchnyk dlia 9 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv* [History of Ukraine: Textbook for the 9th form of general education institutions]. Kyiv: UOVTs «Orion» [in Ukrainian].
- Terletska, L.** (2014). Vybir aktyvnykh metodiv navchannia v orhanizatsii navchalno-piznavalnoi diialnosti pidlitkiv [Choice of active learning methods in the organizing of educational-cognitive activity of teenagers]. *Liudynoznavchi studii. Seriiia «Pedahohika» – Human Studies. Series of «Pedagogy»*, 29 (1), 193–201 [in Ukrainian].
- Turchenko, F.H., & Moroko, V.M.** (2017). *Istoriia Ukrainy: pidruchnyk dlia 9 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv* [History of Ukraine: Textbook for the 9th form of general education institutions]. Kyiv: Heneza [in Ukrainian].
- Chepil, M.** (2016). Zmist vykhovnoi diialnosti ukraïnskykh pedahohiv Halychyny (kinets XIX – pochatok XX st.) [The activities of Ukrainian Galician teachers (late XIX – early XX centuries)]. *Liudynoznavchi studii. Seriiia «Pedahohika» – Human Studies. Series of «Pedagogy»*, 3/35, 244–254 [in Ukrainian].
- Chernetska, T.** (2011). *Suchasnyi urok: teoriia i praktyka modeliuvannia* [Contemporary Lesson: Theory and Practice of Modeling]. Kyiv: TOV «Pramdruk» [in Ukrainian].
- Shchupak, I.Ya.** (2017). *Vsesvitnia istoriia: pidruchnyk dlia 9 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv* [World History: Textbook for Grade 9 General Education Institutions Pavlo Polianskyi]. Kyiv: UOVTs «Orion» [in Ukrainian].

Chiu, T. (2017). Introducing electronic textbooks as daily-use technology in schools: A top-down adoption process. *British Journal of Educational Technology*, 48, 524–537. doi: 10.1111/bjet.12432 [in English].

МОГОРЬТА Віктор – *Lecture of History, Mizhhirya Medical College, Taras Shevchenko str., 1, Mizhhirya, 90000, Ukraine* (mogor@meta.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6482-8868>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/D-4307-2018>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2313-2094.6/38.121485>

To cite this article: Mohoryta, V. (2018). Dydaktychni mozhlyvosti suchasnoho shkilnoho pidruchnyka istorii v orhanizatsii protsesu navchannia [Didactic possibilities of the modern school history textbook in the organization of the learning process]. *Liudynoznavchi studii. Seriiia «Pedahohika» – Human Studies. Series of «Pedagogy»*, 6/38, 244–254. doi: 10.24919/2313-2094.6/38.121485 [in Ukrainian].

Article history

Received: 14 November 2017

Accepted: 15 February 2018

Received in revised form: 12 January 2018

Available online: 5 April 2018

DIDACTIC POSSIBILITIES OF THE MODERN SCHOOL HISTORY TEXTBOOK IN THE ORGANIZATION OF THE LEARNING PROCESS

Abstract. The article focuses on the importance of the textbook as a source of knowledge, and the formation of key and substantive competencies. Various approaches to the classification of history lessons and their structural components in pedagogical science are revealed. The possibility of using the textbook for organizing educational activities of pupils at different stages of the lesson has been explored. To this end, the contents of textbooks on the history of Ukraine and the world history of 2017 edition of the 9th form are studied. Specific examples show the diversity of didactic approaches to the content of the textbook used by the authors.

In the article a comparative analysis of the contents of history textbooks is carried out on the subject of the specificity of the acquisition of knowledge by students of history. The emphasis is placed on the importance of organizing various forms of work with the textbook in the classroom in order to form the key and subject competences of the schoolchildren. Specific examples are the author's approach to selecting a system of tasks for the implementation of a person-centered approach in teaching.

It is concluded that the modern lesson is characterized by flexibility of its structure, productive educational and cognitive activity of students. It is also grounded that the content of modern history textbooks with the correct selection of didactic methods and techniques is a key to the formation of key

and subject competences in schoolchildren. The necessity of further researches of the possibilities of use of textbook in organization of independent cognitive activity of schoolchildren is determined.

Keywords: textbook, type of lesson, structure of the lesson, personally oriented learning, methods of cognitive activity.

Acknowledgments. Sincere thanks to pedagogical staff at school № 2 and № 7, in particular Mykhaylo Labosh and Lyubov Vasylynka.

Funding. The author(s) disclosed receipt of the following financial support for the research, authorship, and/or publication of this article: Funding from Scientific-Educational Foundation «Ridna Shkola» permitted this research completion.